

Činnost Etické komise ČMPS

Etická komise ČMPS se ve druhém čtvrtletí tohoto roku sešla 10. března, její další setkání je již připraveno na 2. června, mezi jednotlivými setkáními průběžně pracuje v elektronické konferenci. Každé z letošních setkání EK má dvě na sebe navazující části: v dopolední části se členové EK pod vedením PhDr. Bohumily Baštecké, Ph.D. zabývají přípravou nového Etického kodexu ČMPS, odpoledne je pak věnováno standardní činnosti EK, tj. především projednávání stížností na postupy a/nebo chování psychologů a podnětů (tj. obecnějších podání).

Od vydání posledního čísla Zpravodaje dokončila EK šetření a připravila stanoviska ke dvěma stížnostem a zpracovala odpovědi na dva podněty. Aktuálně má rozpracováno šest stížností a jeden podnět, další tři nové stížnosti zatím čekají na projednávání; sedm z těchto devíti stížností se týká činnosti psychologů, kteří nejsou členy ČMPS.

Kromě toho EK v uplynulém čtvrtletí spolupracovala na přípravě podnětu k ochraně profese psychologa, jehož autory jsou PhDr. Václav Holeček (člen EK) a Mgr. et Mgr. Petra Špačková (psycholožka Magistrátu města Plzně), participovala na činnosti Etické rady psychologických asociací a věnovala se také dalším nezbytným úpravám svého Jednacího řádu.

V dalším textu seznamujeme se zmíněným podnětem k ochraně profese, dále formou anonymizovaného popisu s obsahem dvou dořešených stížností včetně stanovisek EK schválených Radou ČMPS a s odpovědí EK na podnět týkající se problémů spolupráce psychologů s psychiatry. V souvislosti s řešením podnětu týkajícího se účinnosti jedné z diskutovaných forem terapie se na závěr také zabýváme otázkami týkajícími se terapií především, ale nejen mimo hlavní proud.

Podnět ke sjednocení metodiky živnostenských úřadů při vydávání živnostenského oprávnění k vázané živnosti „Psychologické poradenství a diagnostika“

Podnět týkající se postupu živnostenských úřadů při vydávání živnostenského oprávnění k vázané živnosti „Psychologické poradenství a diagnostika“, na jehož přípravě se EK ČMPS podílela formou připomínek a zpětných vazeb, připravili PhDr. Václav Holeček, Ph.D (člen EK) společně s psycholožkou Magistrátu města Plzně Mgr. et Mgr. Petrou Špačkovou. Rada ČMPS text podnětu schválila a na návrh jeho autorů jej zaslala řediteli věcně příslušného odboru Ministerstva průmyslu a obchodu. Vzhledem k závažnosti podnětu zveřejňujeme zde jeho podstatnou část:

„Příloha č. 2 k živnostenskému zákonu č. 455/1991 Sb., ve znění pozdějších předpisů stanoví odbornou způsobilost k vydání oprávnění k uvedené živnosti „vysokoškolské vzdělání ve studijním oboru psychologie a v případě jednooborového studia 1 rok praxe v oboru a v případě víceoborového studia 3 roky praxe v oboru“. Máme za to, že při aplikaci tohoto zákona by měly živnostenské úřady vyžadovat doklad o vzdělání ve studijním programu jednooborové psychologie, tj. diplom označený

M7701 (magisterské studium) nebo N7701 (navazující magisterské studium), resp. N7702 (kombinované navazující magisterské studium).

V minulých letech bylo možné ještě studovat tzv. víceoborovou psychologii, např. v kombinaci se speciální pedagogikou. Toto vzdělání je v současnosti (a bylo i v minulosti) možné získat především na filozofických fakultách (a Pedagogické fakultě v Praze či Fakultě sociálních studií v Brně). Pro účel našeho podnětu nebudeme rozlišovat pojmy studijní program a studijní obor. Ty jsou již řadu let součástí praxe vysokoškolských studií, znění živnostenského zákona a příslušných příloh s nimi však nepracuje.

Naše nedávné zkušenosti svědčí o tom, že postupy živnostenských úřadů jsou v tomto ohledu značně nejednotné. Ukazuje se, že živnostenské oprávnění pro tuto velice specifickou odbornou činnost dostávají i absolventi oborů (z laického pohledu příbuzných), které je ale k výkonu samostatné psychologické činnosti neopravňují. Jde o obory bakalářského studia psychologie B7701 a B7507 (psychologie se zaměřením na vzdělávání) a učitelství psychologie M7504 (nebo navazující N7504) vyučované na filosofických, resp. pedagogických či jiných fakultách. Tato skutečnost poukazuje na nejednoznačný výklad živnostenského zákona resp. jeho příslušné přílohy týkající se vázaných živností ze strany jednotlivých živnostenských úřadů.

Patrně nejčastějším jevem je zejména neoprávněné vydávání tohoto živnostenského oprávnění absolventům studijního programu učitelství psychologie pro střední školy (diplom označený kódem 7504) pedagogických, filozofických či jiných fakult a absolventům veškerých bakalářských programů oboru psychologie. Tito absolventi totiž nesplňují požadavky pro výkon samostatné nezávislé psychologické praxe (např. absolvent učitelství se stává pedagogem, nikoli psychologem).

V poznámce uvádíme pro srovnání příklady profilů absolventů magisterského studia jednooborové psychologie a magisterského studia učitelství psychologie (tedy neoborové psychologie):

Poznámka:

a) Profil a uplatnění absolventa **jednooborové psychologie** (např. FF UP Olomouc): Absolventi navazujícího magisterského studia psychologie jsou disponováni k výkonu funkcí psychologa ve zdravotnictví, ekonomice, sociálních institucích, státní správě, vězeňství, školství apod.

b) Profil absolventa oboru **učitelství psychologie pro SŠ** (na FPE ZČU v Plzni, zkráceno): Absolvent navazujícího magisterského studia Učitelství psychologie pro SŠ je kvalifikován pro práci středoškolského učitele psychologie. Stěžejní stránku jeho profilu tvoří pedagogicko-psychologické a didaktické kompetence. Speciální kompetence vyplývající ze zaměření jednotlivých středních škol jsou v přípravě řešeny systémem modulů povinně volitelných předmětů.“

Po citovaném vysvětlení následuje žádost řediteli věcně příslušného odboru Ministerstva průmyslu a obchodu o zvážení kroků, které by mohlo ministerstvo učinit pro sjednocení postupu všech živnostenských úřadů v ČR, neboť žadatelé se nyní nově mohou obrátit na kterýkoli živnostenský úřad bez ohledu na místo svého trvalého bydliště. Není proto vyloučena možnost, že neúspěšní žadatelé, jejichž žádost zamítl správně postupující úřad v místě bydliště, se obrátí na jiný úřad, kde živnostenské oprávnění v rozporu se zákonem získají. Tato žádost je v závěru odůvodněna nutností ochrany jak profese psychologa, tak i osob, kterým poskytují služby držitelé živnostenského oprávnění k provozování psychologického poradenství a diagnostiky, před neodbornými postupy a jejich možnými důsledky.

Zpráva z psychologického vyšetření: chybějící specifikace účelu vyšetření a závěr učiněný na základě jednostranných informací

Stížnost, kterou se zabývala Etická komise ČMPS, obsahovala následující body:

- 1) psycholog provedl psychologické vyšetření nezletilého dítěte, ale ve zprávě z vyšetření nebyl specifikován účel;
- 2) psycholog ve zprávě neuvedl podrobně názvy jednotlivých použitých testů;
- 3) psycholog ve zprávě nezmínil, z čeho byl učiněn závěr, že se u dítěte „vyskytují potíže s přizpůsobením rozvodu rodičů a střídavé péči po týdnu a že je mezi rodiči narušená a konfliktní komunikace“.
- 4) psycholog uvedl ve své zprávě výrok, že „dítě je citově fixované na matku a proto je doporučen doprovod matky při lázeňském pobytu“. Přitom vůbec nezmínil, zda a případně jak zjišťoval vztah dcery s otcem.

ad 1) Psychologické vyšetření mělo být provedeno proto, aby se posoudila nutnost doprovodu rodičů při pobytu dítěte v léčebně pro opakující se bronchitidy. Vyšetření si vyžádal revizní lékař zdravotní pojišťovny jako podmínku pro úhradu pobytu rodiče doprovázejícího dítě starší 6 let ze zdravotního pojištění. Vyšetření byla přítomna pouze matka dítěte. Matka dítěte následně použila vypracovanou zprávu z psychologického vyšetření v jiné souvislosti – v řízení ve věci návrhu na změnu péče u okresního soudu a jako podklad pro správní řízení pro OSPOD. V obou řízeních matka dítěte tvrdila, že k vyšetření u psychologa dítě objednala z důvodu problémů se střídavou péčí.

Z pohledu Etické komise došlo ke zneužití zprávy z psychologického vyšetření matkou dítěte. Psycholog mohl tomuto stavu předejít, pokud by jasně specifikoval účel vyšetření v úvodu zprávy. Psycholog nevážil možné zneužití své zprávy v soudním sporu. Angažovanost psychologa pro klienta ve věci doprovázení při lázeňském pobytu je věcí uznatelnou, je však nutné ji pro všechny zúčastněné deklarovat. Je nutné chránit všechny zainteresované strany (zde dítě, oba rodiče i psychologa) před možným zneužitím výstupů práce psychologa a dohlížet možné důsledky, zejména v případě opatrovnických sporů.

ad 2) Stěžovatel upozornil na to, že z hlediska přezkoumatelnosti chybějí názvy jednotlivých použitých testů a metod.

Je plně v kompetenci psychologa, jaké metody a testy pro vyšetření zvolí. Vždy by však zvolené nástroje měly odpovídat účelu vyšetření. V případě, že účelem vyšetření mělo v tomto případě být vyjádření, zda je nutný doprovod rodiče na léčebném pobytu dítěte, nebylo podle názoru Etické komise potřeba využívat při vyšetření takovou šíři psychodiagnostických metod a přetěžovat tak dítě (psycholog použil testy WISC - III, projektivní techniky, kresbu postavy, test rodinných vztahů, test školní zralosti).

ad 3) Psycholog se v posudku odkazoval na informace získané od matky a na provedené testy.

Pokud se psycholog odkazuje na tvrzení jednoho z rodičů a ve zprávě to uvádí, nelze to označit za neetické, nevyvozuje-li z toho závěry týkající se obou rodičů. V situaci, kdy je psycholog v kontaktu pouze s jedním z rodičů, je vhodné, aby podával zprávu pouze o něm a necitoval ve zprávě tvrzení vyšetřovaného rodiče ohledně osobnosti a chování druhého rodiče. Z provedených výsledků testů není jasné, jak psycholog došel k závěru na **potíže s přizpůsobením dítěte střídavé péči po týdnu. Pokud psycholog vycházel pouze z tvrzení matky** (ze zprávy není jasný jiný relevantní zdroj informací), nepovažuje Etická komise **tento postup za vhodný.** Když psycholog zjistil, že mezi rodiči je narušená a konfliktní komunikace, měl se buďto zdržet komentáře týkajícího se střídavé péče nebo si měl vyžádat schůzku s otcem dítěte. Závěry o střídavé péči již zasahují do vztahů více osob, které nebyly vyšetřeny.

ad 4) Z doložené zprávy z psychologického vyšetření, ani z písemné reakce psychologa není patrné, že došlo ke kontaktu otce dítěte a psychologa, ani že byl zkoumán vztah otce a dítěte.

Psycholog v závěru z vyšetření dítěte uvádí potíže s přizpůsobením rozvodu rodičů a střídavé péči po týdnu. Takové informace se míjejí s původním kontextem, v jakém bylo vyšetření prováděno. **V případě, že psycholog věděl, že v rodině je narušená a konfliktní komunikace mezi rodiči a chtěl se tím ve vztahu k doprovodu při lázeňské péči zabývat, bylo vhodné objednat na vyšetření dítěte oba rodiče,** nebo si alespoň druhého rodiče pozvat následně a se závěry vyšetření ho seznámit.

„Psychodiagnostika“ na základě e-mailu

Předmětem stížnosti byla skutečnost, že psycholožka se vyjádřila k psychickému stavu stěžovatele pouze na základě textu jeho e-mailu.

Redakce jednoho časopisu zaslala psycholožce e-mail od svého čtenáře a požádala ji, aby se k němu vyjádřila, přičemž jméno autora e-mailu jí nebylo sděleno. Psycholožka poté pouze na základě onoho e-mailu zaslala redakci své vyjádření. Redakce toto vyjádření otiskla i s uvedením jména autora e-mailu. Dotyčný se obrátil

na Etickou komisi se stížností na jednání psychologky s odůvodněním, že její jednání poškodilo.

Závěr Etické komise zní, že **psycholog se nevyjadřuje – ani anonymně – k psychickému stavu jakékoli osoby bez relevantních podkladů, kterými jsou výsledky řádně provedeného psychologického vyšetření této osoby včetně jasně vyjádřeného účelu tohoto vyšetření.**

Pokud se vyjádří bez uvedeného, může nejen poškodit osobu, ke které se – ať už jmenovitě nebo anonymně - vyjadřuje, ale porušuje též principy profesní zodpovědnosti.

Podnět k tématu spolupráce psychiatra a psychologa při péči o společného pacienta

Dětský psychiatr se obrátil na EK s podnětem týkajícím se problému v kolegiální spolupráci. Na svou žádost o výsledky psychologického vyšetření dětského pacienta adresovanou psychologce pedagogicko-psychologické poradny, která měla toto dítě ve své péči, dostal odpověď odkazující na skutečnost, že rodiče dítěte obdrželi písemné zprávy z vyšetření, jejichž kopie si mohou v PPP vyzvednout, a že případné podrobnosti mu může psychologka sdělit telefonicky pouze se souhlasem rodičů.

Podle názoru EK zachytil dětský psychiatr v této své zkušenosti proměnu společenského prostředí, s níž se v rámci spolupráce našich profesí vypořádáváme. Podnět poukázal zejména na následující skutečnosti:

- Ochrana osobnosti a jejího soukromí (včetně ochrany osobních a citlivých údajů) může znamenat pro spolupráci překážku.
- Psychologové ve školských poradenských zařízeních jsou metodicky vedeni k tomu, aby důsledně vyžadovali souhlas obou rodičů při předávání informací o dítěti.
- Nově se prosazuje, že samo dítě je nositelem vlastní vůle, zodpovědnosti, schopnosti rozhodovat a vyjadřovat informovaný souhlas přiměřeně svému věku.
- Všichni v pomáhajících profesích se zavazujeme ke spolupráci v rámci nejlepšího zájmu klienta – v tomto případě dítěte.

V těchto souvislostech doporučujeme na základě podnětu psychologům, aby již při vytváření informovaného souhlasu s rodiči dítěte či při kontraktování s dítětem měli na mysli kolegiální spolupráci a její usnadnění.

Podnět k posouzení terapeutického přístupu

Občanské sdružení zastupující rodiče dětí s vývojovým postižením a jejich terapeutky podalo podnět, který obsahoval znepokojení nad jednou z terapeutických škol a pídil se po vědeckém podkladu této metody.

Etická komise požádala pět odborníků z pomezí psychoterapie a akademického světa, aby zodpověděli z expertní pozice několik otázek, např.: Existují výzkumné (= vědecké) důkazy pro prospěšnost/škodlivost této terapie? Pokud ano, na jaké úrovni důkazů? Vyjadřují se výzkumné (= vědecké) důkazy k indikacím metody (pro koho

má být určena, kdy má být používána)? Lze z vědeckého hlediska usoudit, zda a jak se prospěšnost/škodlivost této terapie liší od jiných terapií?

Čtyři z oslovených odborníků zareagovali. Z jejich odpovědí se ukázala situace, která se týká řady menších terapeutických škol: výzkumně/vědecky ověřovány nejsou (a některé z nich pravděpodobně ani nechtějí být¹) a svými charakteristikami se leckdy řadí mezi alternativní (komplementární) terapie. Etická komise v tomto smyslu vydala svoje stanovisko.

Původní podnět obsahoval druhou část otázek. Pro jejich zodpovězení předpokládá Etická komise bližší spolupráci s lidmi, kteří podnět podávali, a se zastánci dané terapeutické školy z řad psychologů. Zodpovězení těchto otázek by mohlo zajímat psychologickou praxi jako celek: Jak udržet integritu psychologického pomáhání v rámci mezioborového pole psychoterapií a alternativních terapií? Co je třeba zohlednit při terapii, která se odehrává v trojúhelníku („terapeut – odběratel terapie – zadavatel terapie“), nikoli ve dvojstranném vztahu? Jaké jsou v tomto případě možnosti a omezení partnerské spolupráce včetně procesu kontraktování a informovaného souhlasu? Jak lze v pomáhání rozpoznat a za jakých okolností lze užívat odpovídající (= pro kýžený výsledek prospěšnou) míru nátlaku?

Připravili: Ivana Slavíková, Václav Holeček, Pavel Michálek, Pavel Moravec a Bohumila Baštecká

Etická komise ČMPS připravuje nový etický kodex. V tomto rámci jsme položili členům ČMPS prostřednictvím webových stránek tři otázky:

Co by podle Vás Etický kodex ČMPS neměl opomenout?

Čím by se mělo řídit chování psychologa?

Na co by si měl dávat pozor, chce-li být psychologem dobrým a užitečným?

Máme radost, že se sešla řada reakcí – přesto, že (slovy jedné z odpovědí) „všechny otázky jsou příliš otevřené, v podstatě vybízejí k sepsání celého etického kodexu“.

Oceňujeme, že nezůstalo u odpovědi typu „proč něco vymýšlet, stačí to opsat od APA nebo EFPA“ a že Vaše náměty už v tuto chvíli konkretizují jednotlivé paragrafy vznikajícího kodexu.

Rádi bychom Vás ve Zpravodaji s odpověďmi na otázky postupně seznamovali a povzbudili tak další reakce a společné uvažování o věci.

Etická komise bude návrh kodexu představovat na Psychologických dnech v Olomouci. Těšíme se na diskusi kolem návrhu a na připomínky k němu.

Za Etickou komisi Bohumila Baštecká s pomocí Jindřišky Kotrlové

¹ „Některé psychoterapeutické tradice nezdůrazňují prokazování vlastní zdatnosti.“ (*Psychosocial Interventions for Mental and Substance Use Disorders: A Framework for Establishing Evidence-Based Standards*. Washington: IOM, 2015, s. 69.)

1. Co by podle Vás Etický kodex ČMPS neměl opomenout?

- Zodpovědnost psychologa za používání vědecky ověřených a tudíž kvalitních (ověřených) psychodiagnostických metod, důraz na pravidlo "Neškodit klientovi", profesionální přístup k práci i klientovi, dodržování standardů a doporučených metodik (pokud existují).
- Aby každý psycholog vykonával jen ty činnosti, na které má potřebné vzdělání i praxi. Využívání kvalitních diagnostických metod.
- Nakládání s výsledky diagnostických metod - ústní podání klientovi + obsah zprávy z vyšetření (jak klientovi podat výsledky a nezpůsobit mu duševní újmu).
- *Jeden ze zápisů s více body:*
 - nutnost praxe založené na dokladech/důkazech („evidence-based practice“);
 - nutnost užívání nástrojů s ověřenou validitou, nebo nástrojů, u kterých lze validitu dovodit na základě srovnatelných zahraničních nástrojů;
 - vyloučení používání rizikových intervenčních/terapeutických metod, pokud není vědecky podložena jejich přínosnost;
 - nutnost přiměřeného informování osob, které prodělávají vyšetření/intervenci;
 - pravidla publikační etiky v odborné komunikaci, zejména přísné stanovisko vůči plagiátorství;
 - pravidla veřejného vystupování;
 - pravidla vztahů v situaci, kdy klient/plátce služeb je někdo jiný než osoba, s níž psycholog pracuje (např. když firma platí za psychologické vyšetření pracovníků nebo uchazečů);
 - povinnost upozornit na porušování etického kodexu jinými psychology, pokud se o něm psycholog dozví.
- Všechny otázky jsou příliš otevřené, v podstatě vybízejí k sepsání celého etického kodexu. Proto na ně nedokážu odpovědět. Snad jen s dobrou zkušeností s obsáhlým návrhem etického kodexu EAP pro psychoterapeuty, který je dlouho diskutován a připomínkovan, mohl by být inspirativní i pro ČMPS.
- Dát pozor na idealizované nároky na psychology a být v tomto smyslu realistický. Otázku psychologického testování – požadavek na adekvátní nástroje a způsob jejich užití respektující principy vědy, vycházející z teorie, opřené o empirické poznatky.
- EK (týká se klinických psychologů) by měl vyjasnit, čí práva hájí, resp. by neměl opomenout "slyšení obou stran", zachovat objektivitu, serióznost, profesionalitu. Zachovat kultivovanost v postupu řešení, nutné seznámení se stížností, možnost písemného vyjádření ke stížnosti.
- Zneužití role terapeuta.
- Obecně dobré mravy.
- Jak se může chránit psycholog při výkonu své profese.

- Aby každý psycholog důsledně chránil psychologické metody před zneužitím či znehodnocením příslušníky jiných povolání a vážil si svého oboru i práce svých kolegů jak současných, tak předcházejících generací.
- Objektivitu, důkladné prošetření případných stížností. " Stejný metr" pro všechny.
- ochranu klientů ale i psychologů, terapeutů; na závaznost kodexu a spolupráci s etickou komisí
- že pracuje v rámci určitých právních norem, které jeho práci definují (v různých rezortech různě); že by se neměl pouštět do řešení situací a problémů, ke kterým nemá kompetence, pokud váhá nad závěry jiných psychologů, pak by měl doporučit kontrolu u odborníka, který má stejné kompetence, jako ten původní.
- starší psychologové provozující psychoterapii (nad 65 let) by měli povinně absolvovat určitou formu supervize. Jeden kolega nad 70 let výrazně poškodil psychicky mojí dceru. Nevím, zda šlo o počínající kognitivní deficit nebo nezvládnutý přenos, ale supervize by tomu mohla zabránit.

2. Čím by se mělo řídit chování psychologa?

- Smysl pro "fair play", nestránit někomu, když měřit, tak spravedlivě!!!
- Věrohodností, erudicí, určitou taktností.
- etickým kodexem – kolegiální – kritickým uvažováním – snahou o neustálé vzdělávání se a držení kroku se zahraničím
- Obecnými etickými principy, úsilím o dobro klienta, snahou nepoškodit osoby, s nimiž pracuje.
- zákonem
- Těch faktorů je mnoho: legislativa, stavovské předpisy a také dobře prováděná "výchova" (to je v uvozovkách, neb nejde o nesvéprávné lidi: myslím výchovu k profesionalitě) studentů i psychologů. Zde je „dluh“ i jednotlivých profesních organizací, odborností, psychoterapeutických směrů. Se svědomím je to nesnadné - jde o velice subjektivní kategorii. Bez svědomí to nejde, ale samo nestačí.
- Zákony ČR, svědomím a odbornými znalostmi. Prostřední z toho není vynutitelné.
- Slušností, zkušeností, profesionalitou, kultivovaností samotného projevu a jednání.
- Jedinou zásadou – neškodit pacientovi (v případě kliniky).
- Etikou.
- Slušností a ohleduplností.
- Zájmem pacienta. Přijetí, diskrétnost, podpora, pomoc. – Zájmem psychologa. Ochrana při určitých typech psychických poruch, při současných právech pacienta, jako je např. možnost přístupu k veškeré dokumentaci.
- Především empatií a upřímnou snahou pacientovi pomoci na základě všech profesionálních znalostí i životních zkušeností.
- Vysokou odborností, slušností, zachování tajemství klienta – pokud není v rozporu s právním řádem u některých závažných trestných činů.

- vlastním morálním kodexem, etickým kodexem profesní organizace.
- že by měl umět zpřístupnit své informace dle stupně vzdělanosti a chápání klientů.
- v první řadě zájmem klienta.

➔ *Stále vítáme Vaše náměty k jednotlivým otázkám. Odkaz na formulář naleznete na webu ČMPS, v sekci Novinky.*